

PETŐ MÁRIA

A FIRENZEI DOMENICO SESTINI PEST-BUDAI UTAZÁSA
A XVIII. SZÁZAD VÉGÉN

1780-ban keresztül utazott hazánk területén korának egyik neves tudósa, Domenico Sestini, a szokásos követjárási útvonalat választva Bukarest és Bécs között. Szerzőnk, aki tudományos megbízatással igyekezett a császárvárosba, naplót készített, melyből a XVIII. század végi Erdély, Magyarország és ezen belül Pest-Buda leírása a közvetlen élmény frissességével bontakozik ki. Utinaplója 1815-ben Firenzében jelent meg „Viaggio curiso scientifico antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna” címmel, néhány más jellegű írásával egy kötetben. Sestini élete, munkássága kevésbé ismert a magyar történeti kutatásban, kivéve az olasz-magyar kapcsolatokkal foglalkozó munkákat¹, melyekben az általunk idézett útleírást, ha szűkszavúan is, de felhasználják.

Ennek a munkának magyar fordítása még nem jelent meg, csupán szövegének rövidített, olasz nyelvű kivonatát közölte Veress Endre.² Ezekben a feldolgozásokban mellőzték Sestini régészeti tárgyú megfigyeléseit, melyek azonban a tudomány története szempontjából nagyobb megbecsülést érdemelnének. Sestini neve a latin feliratok gyűjteményében (CIL III. kötet) több pannóniai kőemlék, köztük azóta elveszett darabok, leírójaként szerepel. Sajnálatos az a körülmény, hogy kora tudományának több ágában járatos, de a mindennapi élet iránt is érdeklődő szerző műve ennyire kiaknázatlanul elfelejtődött az idők folyamán.

Λ · X · Ω ·

DOMINICO · SESTINIO ·
IN · VETERVM · NUMISMATVM · SCIENTIA ·
OMNIVM · AETATIS · SVAE · FACILE · PRINCIPI ·
VNIVERSAEQVE · ANTIQVITATIS · PERITISSIMO ·
ELISABETHA · BACHMANN ·
CONIVGI · OPTIMO · BENEMERENTI ·
M · P · C ·
VIX · A · LXXXI · M · X · D · I ·
OB · VI · ID · IVN · A · MDCCCXXXII ·

1. Domenico Sestini sírfelirata Tullio Monaldi munkájából. (Weinacht Ildikó rajza)

A maga korában elismert tudós életéről Tullio Monaldi 1834. június 12-én Rómában tartott előadása méltóképpen emlékezett meg.³ Monaldi a szentszéki Archaeológiai Akadémia rendes tagja volt, ugyanott Sestini levelező tagsággal rendelkezett. Monaldi lovag előadásából a következőket tudjuk meg szerzőnk életéről és munkásságáról:

Sestininek a szép és művelt Firenze volt a hazája, ahol 1750. augusztus 10-én született. Egyházi nevelésben részesült, s már tizenhárom évesen szépirodalmat, filozófiát, dogmatikus teológiát és erkölcsstant tanult. Foglalkozott azokkal a görög és latin feliratos emlékekkel, melyek akkor a Rinuccini könyvtár előcsarnokában voltak összegyűjtve. Unokatestvére, Giovanni Mariti levantei utazása arra ösztönözte, hogy maga is utazzék, ezért 1774-ben, 24 éves korában elhagyta Firenzét, Livornóba érve hajóra szállt Nápoly irányába, de útközben úgy határozott, hogy kiszáll Civitavecchiában, hogy saját szemével láthassa a csodálatos Rómát. Innen Szicíliába utazott, meglátogatta Messinát, majd átment Cataniába, ahol Ignazio di Bischeri herceg könyvtárosaává és antiquariusává tette meg, ami arra mutat, hogy már ekkor az antikvitás tanulmányozására adta magát. A herceg nagyszerű múzeumának rendezése közben itt újabb tudományos tapasztalatokkal gazdagodott. Élete során több latin nyelvű értekezést írt az antikvitás különböző témáiról, de ezek kéziratban maradtak. Emellett foglalkozott botanikával és a természettudományok más ágaival is. Toszániai barátaihoz írt leveleit, melyek Szicília terményeiről, kereskedelméről, régiségeiről és a lakosság viseletéről egyaránt szóltak, később 5 kötetben adta ki. Továbbra is utazni akart, s mivel az itteni tartózkodás már untatta, ezért előbb Máltára, majd Szmirnába, s később Konstantinápolyba utazott. Ez utóbbi városba később még sokszor visszatért, miközben Perában és Nápolyban is megfordult. Thrákiánál útja során botanikával foglalkozott és 531 általa megfigyelt növény leírását készítette el, melyet *Flora del Bosforo Tració* címmel jelentetett meg.

Életének további alakulására nagy hatást gyakorolt, hogy Konstantinápolyban megismerkedett Angliának az Ottomán Portához küldött követével, Sir Robert Ainslie-vel, aki már ismervén Sestini érdemeit a régészet tudományában, meghívta magához és a saját palotájában szállásolta el. Megbízta őt egy görög-római éremgyűjtemény kialakításával, s Sestini nagy örömmel fogott ehhez a munkához. A követségi titkárság megbízásával Bukarestbe utazott, de minthogy nem volt elégedett a görög éremművészetben elért tapasztalataival, Bythiniaiba ment, ahol hat hónapig tartózkodott. Utána Bécsbe indult, s ezt az utazását könyvben is kiadta. (Monaldi konkrétan nem írja, de kétségtelenül ez útja során szerzett tapasztalatait jelentette meg 1815-ben Firenzében *Viaggio curioso etc.* címmel. E könyvének 284. oldalán Sestini megemlíti, hogy a visszatérés útján szerzett ismereteit *Viaggio da Vienna a Constantinopoli. Stampato in Berlino l'anno 1807.* címmel kiadta.) Bécsben barátságot kötött korának ismert numizmitikusával és tanulmányozta a császári múzeum éremgyűjteményét. (Sajnos, erről Sestini nem ír bővebben könyvében.) Visszatértében végig hajózott a Dunán, kisebb kitérőket téve, majd Várnában tartózkodott egy ideig, ahonnan továbbutazott a brit követhoz Konstantinápolyba. Többször megfordult a görög szigetvilágban, ahol értékes görög pénzeket gyűjtött. Megismerkedett egy bizonyos Sulivannal, akit elkísért Bassorába (Bythinia), itt szerzett élményeit is megjelentette. Bassorában megbetegedett, harmadnapos láz (hideglelés) kínozza őt, aki Monaldi szerint egészséges és robusztus termetű ember volt. Állapota azonban nem akadályozta meg abban, hogy figyelmét újabb utazások kössék le.

Megismerkedett egy aleppói emberrel, bizonyos Echmannal, aki ekkor érkezett Bengáliából és tovább indult az Eufrátesz vidékére, ahová Sestini is elkísérte. Keresztülutazott Mezopotámián, elérte Bagdadot, majd Aleppóban fejezte be utazását. Monaldi megjegyzi, hogy Sestini ekkor már Levante több nyelvét kitűnően ismerte. Aleppóban egy hónapig marad, innen Ciprusra, majd Alexandriába utazott, itt hajóra szállt Konstantinápoly irányába. Útközben sikerült sok és ritka érmét szereznie, s kis-ázsiai útjának eredményeként az Aenslieana gyűjteményt gazdagította. A gyűjtemény leírását és illusztrálását szintén Sestini készítette el. A munka négy kötetben

2. Sestini mellszobra és síremléke a firenzei Santa Croce bazilikában

Livornóban jelent meg törökországi leveleivel együtt, melyeket toszkániai barátainak írt a szicíliai levelek folytatásaképpen.

Monaldi igen nagyra értékelte Sestini numizmatikai tevékenységét, s ennek kapcsán a következőkben több oldalon át az érmészet jelentőségét tárgyalja a történettudományban. Sestini, úgy tűnik továbbra is a követ gyűjteményének gyarapításán fáradozott, mert újabb utazásokat tett Sziciliába és Marseille-be, s az itt szerzett érméket is a követ gyűjteményében helyezte el. 16 évi hűséges barátság után kapcsolata az angol úrral megromlott – ez Sestinit nagyon bánthatta, *Viaggio* című munkája 7. oldalán maga is említi – pedig ahogy Monaldi írja, a gyűjteményt 40 000 fontsterlingre gyarapította. Ezek után elhagyta az ottomán birodalom fővárosát, s igen kalandos

hajóút és néhány hónapos saloniki kitérő után visszatért Livornóba. Szülővárosába érkezve sajnálattal tapasztalta, hogy Pietro Leopoldo nagyherceget, akivel már ifjúsága idején kapcsolatba került, nem találta Firenzében, mert időközben a német császári trónra került. (II. Lipót német-római császár, 1790–1792). Ezután Rómába utazott, ahol levelei gyűjteményének ötödik kötetét adta ki. Majd egy évet ismét Konstantinápolyban töltött, onnan visszatérve úgy találta, hogy hazájában nincs szerencséje, ezért néhány évre német földre utazott. Itt megismerkedett a Halle-i egyetem profesz-szoraival, majd Berlinben időzött. Több arisztokrata barátságát elnyerte és Poroszország királyával is megismerkedett. Egy kis időt Lengyelországban is eltöltött egy apátság 400 talléros adománya révén. Megfordult Jenában és Lipcsében is, ez utóbi helyen és Berlinben is több munkáját publikálta. A porosz király anyagi támogatásával 1810-ben Párizsba utazott, ahol kora több tudásával került kapcsolatba, sőt Napoleon nővérével, Elisa nagyhercegnővel is megismerkedett, aki azonnal megbízta könyvtára és régiséggyűjteménye rendezésével. Újra visszatért Firenzébe, majd három alkalommal Monacoba ment, ahonnan visszatérve az arany sztatéterekről (ógörög aranypénzek) szóló munkáját adta közre.

Megfordult időközben Pisában, Milánóban, Triesztben, majd publikálta az általa 1816-ban újarendezett Hederweri Múzeum érmeit. Hazájában és külföldön is több elismerésben volt része uralkodók, világi és egyházi személyek körében, több akadémia tagjává választotta, a pisai egyetem professzora lett, de már nem sokáig élvezhette az elismeréseket, 1832. június 8-án, 82 éves korában elhunyt a kiváló toszkán tudós. Holttestét a firenzei Santa Croce bazilikában helyezték örök nyugalomra.⁴ (2. kép)

E nagytudású, s nyughatatlan természetű polihisztor számtalan írása közül a Bukarestből Bécsig vezető útinaplójának fővárosunkat érintő részével kívánunk most részletesebben foglalkozni, a napló teljes szövegének feldolgozása egy későbbi munka témája lehet. Nyolc hónapos bukaresti tartózkodás után 1780. V. 27-én hagyta el a várost, társaságában volt egy francia lovag, a francia követ fivére, Saint-Priest is, s talán nem tévedünk, ha az útleírás 49. oldalán szereplő, csúfolódó és kissé pikáns hangulatú francia nyelvű vers szerzőjének ezt az urat tartjuk, Sestini csak annyit mond róla, hogy az egyik utitársa rögtönözte, Búcsú a török uraktól címmel.

Egy hónapos utazás következett Nagyszzebenből Temesvár, majd Szeged érintésével, ez utóbbi helyről a kecskeméti országotat választva szerzónk 1780. július 6-án eléri a Pest környéki településeket. Az utolsó postaállomáson, Örkényben, úgy tűnik, letér az útról és egy száraz, poros utat választva egy Pusztának nevezett falucska mellett halad el, ezt a helységet megbízhatóan azonosítani nem lehet, mert a török elleni harcok során sok, korábban virágzó falu érdemelte ki ezt a nevet. Hamarosan eléri Ócsát, ahol kis pihenőt tartva továbbindulnak, érintve Némedi falut. Mellesleg közben leírja az itteni növényzetet, megemlíti, hogy Ócsa lakói kálvinisták, templomuk is van, majd folytatva az utat a mai Pestlőrinc felé közelednek. Itt egy bizonyos helyen megpillantja a Dunát és a budai hegyeket, valamint a nagy szigetet, azaz Csepelt. Délután négykor érkezik meg Pestre, mielőtt megállt a Szarvas csárdánál, ahol elbocsájtotta a kocsist a csézával (col calesse) és a lovakkal a Hermannstadtban (Nagyszzeben) történt megállapodás szerint. Az egykori Szarvas csárda az Üllői út bal oldalán, a mai strandfürdővel (XVIII. Üllői út 452.) csaknem szemben állott, vályogfalú fogatváltó állomás volt még e század elején is.⁵ (3, 4. kép) De már a II. katonai felmérés alapján készült térképen megjelölték. Itt Sestini újabb bérkocsit fogadhatott útja folytatásához. Erről a helyről tiszta időben még ma is láthatók a budai hegyek, a terület tengerszint feletti magassága alig marad el a Gellérthegytől. Utazónk, alighogy Pestre ért, már arra gondolt, hogy átmegy Budára és megnézi a fürdőket. A Dunán való átkelés akkor a hajóhídon történt, s természetesen Sestini nem mulasztja el annak leírását sem. Július 8-án jókor reggel felkel és elmegy fürödni az egyik budai fürdőbe, melyekből szerinte öt volt, ebből ő kettőt látott, s ezek egyikét Rácnak hívták, valószínűleg ebben fürdött meg, a víz kénes volta és a fürdőzési szokások erre illenek rá. Sestini, aki már ismerte a híres konstantinápolyi és kis-ázsiai fürdőket (pl. Brusa) alapos kri-

3. A pestszentlőrinci
Szarvas csárda udvara, az
1900-as évek elején.
(Reprodukció,
Pestszentlőrinci Pedagógiai
Gyűjtemény)

4. A pestszentlőrinci
Szarvas csárda épülete az
1900-as évek elején.
(Reprodukció, uo.)

tikával szemléli a budai létesítményeket, melyek elmaradnak a török fürdők mögött. Talán az itt szerzett tapasztalatai késztették arra, hogy könyve 316–319. oldalán a „Description d'un bain de Constantinople” c. fejezetet helyezze el.

Sestini hallotta, hogy Buda, azaz Ofen neve a kemence szóból származik, ezt igazolja, hogy sok kemence, téglaimbrex került elő már a római korból is. Egy bélyegzős darabot (LG II AD PF) Schoenwisner (helyesen Schönvisner) professzor is leír *De ruderibus Laconici Caldarique Romani etc., Budae 1778.* c. munkájában, ezt a darabot Sestini az egyetemi könyvtárban látta. Ezután a budai Egyetem leírása következik, mely Corvin Mátyás egykori palotájában kapott helyet Mária Terézia pazar bőkezűsége folytán, nem sokkal ez előtt, írja. A nagyszombati egyetem Budára való áthelyezése 1777-ben valósult meg, az oktatás már ez év novemberében megkezdődött, de az építkezéseket csak 1779-re fejezték be. Az ünnepélyes megnyitó 1780. június 25-én, Sestini érkezése előtt alig két héttel zajlott le. Szerzőnk arról is tudósít bennünket, hogy amikor Temesvárott járt (1780. június 29.), sokan beszéltek neki az épület nagyszerűségéről, a természettudományos és az antik gyűjteményekről, melyek az Egyetem új kabinetjében és múzeumában találhatóak. Ez utóbbi helyen ő is látott egy vörös márvány oszlopfőt és egy nagy vasláncot, mellyel korábban a Dunát zárták el. A Várban látta a ferencesek templomát, mely egy török mecset fölé épült, harangtornyá

pedig egykor minaret volt. Bevallja, hogy csak felületesen tudott itt körülnézni, mert vissza kellett térnie Pestre a piarista atyák akadémijára. (Eredetileg a mai Petőfi tér 2/b alatt állott, később lebontották az épületet.⁶) Itt megszemlélte az akadémia saját költségén készített gépeket – az oktatás szemléltető eszközeit – és azokat igen dícséretesnek találta. A kegyesrendi atyáknál egy mérföldkövet is látott, melyet Septimius Severus és fiai tiszteletére emeltek Tiberius Claudius Claudianus helytartósága idején (i. sz. 197–199.). Ezzel a római kömellel később még foglalkozik a szerző a „Spiegazione di varie iscrizioni lapidarie antiche” című fejezetben. Ebéd után visszatért Budára, hogy megtekintse a természettudományos kabinetet, ahol az igazgató Piller (Celesztin) atya megmutatta neki a gyűjteményt. Ugyanitt, a könyvtárban különböző, nagyon érdekes legionarius bronzokat látott, valamint téglákat a Leg. II. Ad. bélyegzőivel, egy görög-római éremgyűjteményt, magyar királyok különböző pénzeit, e gyűjteményeket Schönvisner professzor kezeli, írja.

Július 8-án, szombaton kora reggel Benyák (Bernát) atya, az egyetem filozófia professzora jött át hozzá Budáról és meghívta őt, látogasson el Óbudára, de elfoglaltsága miatt a sétát Sestini ebéd utánra halasztotta. Szerzőnk konkrétan sehol sem írja, de naplójából úgy tűnik, hogy itteni tartózkodása alatt a kegyesrendi atyáknál szállt meg és többnyire itt étkezett. Sestini ezen a napon az akadémia rektorához, Jacopo Valerohoz látogatott el, aki megkóstoltatta vele egy csésze kitűnő csokoládét, majd beültette egy fogatba, hogy megtekinthesse a pesti városon kívüli részeket, egy eperfa ültetvényt, 3 éves telepítésűt, melyre a selyemgyártáshoz volt szükség. Néhány, elismerő megjegyzést tesz a rektor unokaöccsei, Valero István és Tamás alapította selyemmanufaktúráról⁷, ahol több mint 30 szövőszéken folyt a munka. A séta után visszatért Pestre, majd Budára, hogy tiszteletét tegye Piller atyánál, az egyetem igazgatójánál, aki több tudományos munka szerzője, az ő társaságukban akarta megtekinteni az egyetemi botanikus kertet,⁸ de annak professzora beteg volt, így a látogatás elmaradt.

A piarista atyák meghívták ebédre, ezért nem késlekedett dél körül visszatérni. Az ebéd jól elkészített teknősbéka fogásból és fogolypecsenyéből állt. Ebéd után Óbudára látogatott, útközben egy mecsetet látott a minaretjével és egy li Torcolari-nak nevezett helyen⁹ különböző latin feliratokat másolt le, melyek itt, illetve a közelben kerültek elő. A borsajtókhoz közel tártta fel néhány éve Schönvisner professzor a római fürdő maradványait. A közelben szerzőnk megpillantja az óbudai szőlőskerteket, melyekben – leírása alapján – alacsony tökeművelést folytattak. Az itteni szőlőből erős vörösbort készítenek, írja.

Miután ezekkel a megfigyelésekkel elfoglalta az egész napját, este visszatért Pest városába. Pesth vagy Pest – Pesthinum latinul – a Duna keleti partján fekszik, szemben Budával, egy szép síkságon. A két várost 1769 óta egy hajóhíd köti össze, mely 500 Klafter (öl) hosszú. A város nevének eredetéről Bonfini azt mondta, hogy a rómaiaktól származik, Transaquincumnak nevezték Budára való tekintettel, melynek neve Aquincum, vagy Acincum volt. Sestini arról is tud, hogy már Zsigmond király állandó kőhíddal akarta a két várost egyesíteni, de halála megakadályozta e szép elképzelés megvalósításában. Pest egyike Magyarország legszebb városainak – állítja Sestini – kb. 14 000 lakosa van, magyarok, németek, rácok, kereskedelemmel és iparral foglalkoznak. Évente egy nagy vásárt rendeznek (itt szerzőnk téved: évi négy országos vásár volt), mely 8 napig tart, ahová lovat, marhát, gyapjút, bőrt, baromfit és dohányt hoznak nagy mennyiségben, Pécsről, Szegedről, Debrecenről és a Kiskunságról, ahol szarvasmarhát és juhokat nevelnek és legeltetnek. Ezután Rákos mezejének leírása, a magyar történelemben játszott szerepének ismertetése következik, majd Pest leírása. A várost négyszög alakban falakkal és árkokkal vették körül, különböző palotái és nagyon szép házai vannak, közülük is méltó a megtekintésre az Invalidusok háza, melyet III. Károly (1683–1740) alapított. Szép templomok, katedrálisok és különböző rendházak vannak itt, mint a ferenceseké, a dominikánusoké és más vallásúaké, s ezen kívül a kegyesrendiek kollégiuma, s itt kiemeli Horányi Elek professzort (1736–1809), mint Pest történetének kiváló

ismerőjét, majd felsorolja a professzor megjelent és kéziratban lévő munkáit.¹⁰ Pestnek kényelmes házakkal és tágas kertekkel ellátott külvárosai vannak, dicséri az épületeket, melyek többnyire budai mészkőből épültek.

Sestini sokat hallott az itteni tudósoktól Bécs érsekéről, Vác püspökéről, Migazzai bíborosról, ezért elhatározta, hogy meglátogatja őt Vácot, nyári rezidenciájában. A piarista atyáktól ajánló levelet kapott a püspökhöz. Július 9-én, vasárnap Sestini kocsit bérelt, hogy Vácra utazzék és tiszteletét tegye Migazzi kardinálisnál. Hajnali négy órakor indult, s meglehetősen unalmas utazása során megpillantja a Szentendrei szigetet, rajta egy falut (valószínűleg Tótfalut). Vác három órányira van Pesttől, a Duna homokjára települt, dombokkal és hegyekkel van körülvéve, írja. Amint megérkezett, elment a Teresianumba, hogy bemutassa Pestről hozott ajánlólevelét, de itt azt a felvilágosítást kapta, hogy menjen el a székesegyházba, ahol az eminenciás úr az énekes misén vesz részt. Migazzi igen szívélyesen fogadja szerzőnket, meghívja a palotájába, megmutatja neki a várost, s vendégül látja ebédre. Sestini elragadtatással beszél Migazzi építető tevékenységéről, műveltségéről, s egyházmegyéje jó pásztorának nevezi. Megtekinik együtt a Collegium Teresianumot, ahol éppen egy összejövetel volt nemes urak, hölgyek és ifjak részvételével. Majd az ebéd következett, ahol magyar borokat, vermuthot és tokajit is ittak. Talán ez utóbbi hatására illesztette könyvének fejezetei közé Silv. Douglats Scud. (azaz Sylvester Douglas Esq.) munkájának olasz nyelvű változatát.¹¹ Sestini csak mértéklelesen ivott, mint írja, ellentétben a magyar urakkal, akik ehhez már hozzá voltak szokva. A nemes társaságban püspök urak és Caroly (Eszterházy Károly) gróf is jelen volt. Mint érdekességet, megemlíti, hogy az ebédhez felszolgáltak egy kitűnő minőségű világos sört, melyet Vácot gyártottak.

Az ebéd utáni szieszta idejét Sestini arra használta fel, hogy lemásolja a Migazzi-féle római köemlék-gyűjtemény feliratait. 19 követ tanulmányozott, s ezek mind budai lelőhelyűek voltak.¹² A pihenő után a társaság az esti misén vett részt, majd a püspök palotájában koncertet tartottak. Ezután Sestini elköszönt az eminenciás úrtól és egy fogadóba tért, ahol eltöltötte az éjszakát. Másnap már hajnalban elindult Pestre, a visszaút hosszabb volt és hideg szél kínozza szerzőnket.

Július 10-én, hétfőn újra Budán találjuk utazónkat, az egyetem professzorainak társaságában. Megismerkedett a Mitterpacher testvérekkel, akik közül az egyiket Lajosnak hívták, s aki a *De rustica* etc. szerzője. Találkozott Elek atyával is, valamint Pray (György) úrral, aki akkor éppen Pesten tartózkodott. Majd Piller atyával elment lemásolni néhány római köemlék feliratát, ezek a kövek Magyarországon különböző helyeiről kerültek elő, az egyetem udvarán található és Schönvisner publikálta ezeket is.

Másnap, július 12-én, kedden – Sestini ugyan szerdát ír, s ettől kezdve ez a tévedés következetesen végigvonul naplójában – már az elutazását készíti elő, visszaveszi Hagi Mussá örmény barátjától az útiládáit, melyeket még Nagyszébenben bízott rá, majd a vízivárosi Elefánt fogadóhoz megy, hogy kocsija kész legyen a másnapi induláshoz. Rendes postával, vagy ún. Landkutschenel akart utazni, végül is ez utóbbi mellett döntött. (Ez fedett utazókocsi 10 személy részére.) Elbúcsúzott a piarista atyáktól, akik itt tartózkodása alatt sok kedvességgel halmozták el. Ugyancsak elköszönt az egyetem professzoraitól, a Mitterpacher testvérektől, Makó, Schönvisner és Piller professzoroktól. Nagyon dicséri a magyarok előzékenységét és vendégszeretetét, mellyel a külföldit fogadják, de megjegyzi, ez sohasem nyilvánul meg alázatosságban. Még ezen a napon megismerkedett Horváth atyával – Horváth János a természettudományi tanszék professzora – aki megmutatta neki az egyetemi csillagvizsgálót, mely akkor a Vár tornyában működött, valamint az asztronómiai eszközöket. Másnap reggel 9-kor elfoglalta helyét a kocsiban és Budát elhagyva, Bécs felé vette az irányt. Társaságában volt Hagi Mussá is, aki üzleti ügyekben utazott Bécsbe. A kocsi Vörösvár felé haladva hagyta el a várost, majd a szokásos útvonalat megtéve július 16-án érkezett meg Bécsbe.

Sestini Bukarestből való elutazása során végig figyelemmel kísérte azokat a régiségeket, első-

sorban feliratos kőemlékeket, melyeket volt szerencséje megismerni, de a legnagyobb figyelmet mégis a budapesti és a váci epigráphiai emlékeknek szentelte, talán Schönvisnerrel való ismeret-sége, két évvel korábban megjelent munkájának tanulmányozása készítette erre. Útleírása 119. oldalától kezdve részletes és kritikai megjegyzésekkel ellátott leírást adott az itteni latin felirato-król, de igen szerényen megjegyzi a fejezethez írott bevezetőjében: „Talán megfigyelhetünk némely különbséget ezeknek olvasatában, de nem dönthető most el, hogy kitől származik a tévedés, bevallom, hogy mindig visszatérem annak hitelességére, aki közelebb van ezekhez a dol-gokhoz. „Persze azért ez a kitétel nem tántoríthatja el szerzőnket saját véleménye közlésétől, mely több esetben különbözik Schönvisnerétől. Sestini 3 tematikai sorrendben dolgozza fel a kőem-lékeket, összesen 60 db-ot. Az első csoportba az imperatorok és caesarok nevével jelzett feliratokat közli, időrendben, Hadrianus-szal kezdve, több fogadalmi oltárt és mérföldkövet mutatva be, köztük a piaristáknál látott, kalandos sorsú mérföldkövet¹³ (CIL III. 3745), ez esetben 9 pontban sorolja fel Schönvisner olvasatával szembeni ellenérveit. A második csoportban a helynevekkel ellátott köveket mutatja be, míg a harmadik részben a votív és szakrális kőemlékeket tárgyalja. Epigráphiai és tudománytörténeti szempontból sem lehet közömbös Sestini leírásának megis-merése, az 1780-ban megfigyelt kövekről készült leírások és mai ismereteink egybevetése, az egyes kőemlékek lelőhelye, korábbi őrzési helyeinek nyomon követése, míg a mai végleges múzeumi helyüket elnyerték. Egyes kövek még évtizedekig, a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításáig kallódtak, valóban szétszórva a városban, ahogy Robert Townson jegyezte meg 1793-ban,¹⁴ míg mások az Aquincumi Múzeum megalapításáig közel száz évet is várakoztak méltó elhe-lyezésükre. A váci Migazzi-gyűjtemény egyes darabjai 1813-ban már a Nemzeti Múzeumba kerül-tek, József nádor felszólítására Kámánházi László váci püspök révén, de az itteni teljes anyagot csak 1857-ben szállították be a Múzeumba.¹⁵

Sestini könyve 295. oldalától egy gyakorlati itineráriumot közöl a Pozsonyból Nagyszébenbe tartó utasok számára, a Bécsből Konstantinápolyba való visszatérés tapasztalatai alapján írhatta, ebben közli az egyes városok közti mérföld adatokat, a postaállomásokat, a fogadókat, a városok rövid leírását, de önmagához híven nem felejtkezik meg a táj bemutatása mellett néprajzi, nyelvés-zeti megjegyzései közléséről sem. Ezután a konstantinápolyi fürdők leírása, ezt követően a toka-ji borról szóló rendkívül érdekes agrártörténeti, néprajzi megfigyelésekkel rendelkező rész következik a már említett Douglats nevű szerző tollából. Sestini könyve végén bibliográfiát közöl azokról a művekről, melyeket az útja során különböző könyvtárakban tekintett meg, különösen a budai egyetem könyvtárában és több, az 1780-as utazás és a könyv megjelenése közt eltelt időszak-ban általa megismert munkáról, pl. Townson magyarországi utazásáról szóló könyvének olasz fordítását. Ez az összeállítás a korabeli könyvtártörténet szempontjából sem lehet közömbös.

A természettudományok iránt is igen fogékony tudós végezetül egy rövid leírással zárja művét Erdély kövületeiről, melyeket szintén az 1780-as utazása során figyelt meg.

Befejezve Domenico Sestini életének és minket közelebből is érintő munkájának sommás ismertetését, remélhetjük, hogy e sokoldalú ember munkásságára sikerült ráirányítani a kutatók figyelmét, s talán egykor majd méltóbb helyet foglal el személye is a Magyarországra utazó külföldiek sorában.

JEGYZETEK

1. JÁSZAY Magda: Ungheria e gli ungheresi visti da osservatori italiani del Settecento. In: KÖPECZI Béla–SÁRKÖZY Péter: Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e illuminismo. Bp. 1982. 377, 97–109. JÁSZAY Magda: Párhuzamok és keresztzódések a magyar-olasz kapcsolatok történetéből. Bp. Gondolat 1982. 426, 339. Carla Corradi: Alcuni prestiti italiani nella lingua ungherese del secolo XVII al secolo XVIII. In: KÖPECZI–SÁRKÖZY: i. m. 355., 3. jegyzet
2. Andrea VERESS: Estratti da relazioni di ambasciatori e viaggiatori Italiani su L'Ungheria. Bp. 1920. 27.
3. Tullio MONALDI: Elogio di Domenico Sestini Fiorentino gia socio corrispondente della Pontiffica Accademia Romana d'Archeologia. koma 1835. 23. Ezúton szeretném megköszönni a Biblioteca Apostolica Vaticana könyvtárnak, hogy erre a munkára felhívták a figyelmemet és részemre a publikációról másolatát megküldték.
4. Köszönetemet fejezem ki a firenzei Basilica di Santa Croce Frati Minori Conventuali tisztelendő atyáinak, hogy részemre Sestini síremlékének fotóját megküldték és publikációs felhasználását engedélyezték.
5. A hely azonosításában nyújtott segítségért és a rendelkezésemre bocsájtott fotókért itt mondok köszönetet Téglás Tivadarnénak, a pezsztentlőrinci Pedagógiai Gyűjtemény vezetőjének.
6. RUPP Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest, 1868. 371.
7. 1776-ban alapították a mai terézvárosi Kürt utcában. Budapest Enciklopédia. Bp. 1970. 165. N. L. (NAGY Lajos)
8. A legrégebb egyetemi fűvészkert a budai Krisztinavárosban volt. Budapest Nagylexikon 1993.
9. A li Torcolari az uradalmi borsajtó Óbudán, a mai Polgár u. 3. sz. ház helyén állott. A helynév azonosításában dr. GÁL Éva volt segítségemre, melyért ezúton is köszönetet mondok. Egyúttal szeretném korrigálni azt a tévedésem, melyet a Budapest Régiségei XXVII. 1991. 140. oldalán a 22. jegyzetben elkövettem, amikor még nem voltam tisztában az elmitett név azonosításával.
10. HORÁNYI Elek személyére és munkásságára ld. KOSÁRY Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp. 1980. 201–210.
11. PETŐ Mária: XVIII. századi leírás a tokaji borról. Agrártörténeti Szemle, XXXIV. 1992. 1–4. 329–335.
12. A Migazzi-gyűjteményről: TRAGOR Ignác: A váci múzeum gyűjteményeinek leíró lajtorma. Vác 1912. 61–62.
13. KUZSINSZKY Bálint: Magyarországon talált római emlékek a vidéki múzeumokban és egyéb helyeken. Múzeumi és Könyvtári Értesítő II. 1908. 93–94., 27. ábr.
14. Robert TOWNSON: Travels in Hungary. London 1797. 84.
15. A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene. Bp. 1902.

MARIA PETÓ

VIAGGIO BUDA-PESTINO DEL FIORENTINO DOMENICO SESTINI
COMPIUTO ALLA FINE DEL XVIII SECOLO

Il presente saggio si occupa della carriera e della vita di un erudito fiorentino, Domenico Sestini (1750–1832), numismatico ed epigrafo, al quale non è stata dedicata nessuna opera in Ungheria che narrasse della sua persona eccetto una laconica recensione sui rapporti italo-ungheresi e che non ha trovato larga considerazione nella storiografia, considerando anche che egli si recò in visita a Buda e Pest nell'anno 1780. Nel 1815 è stato pubblicato il suo diario il cui titolo è „Viaggio curioso-scientifico antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna” il quale racchiude, in una recensione, le sue molteplici esperienze in Transilvania ed Ungheria. Durante il suo soggiorno in questi luoghi dedicò un'attenzione particolare alle antichità locali, tra cui sono di fondamentale importanza le collezioni dei resti in pietra di Migazzi a Vác e a Óbuda. L'erudito è un personaggio significativo nell'ambito della storia della ricerca epigrafica nazionale, che pubblicò diverse iscrizioni nel terzo volume del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, nel quale si trovano molte documentazioni relative alla vita scientifica della nostra capitale, infatti non mancano nella sua opera nozioni sulla formazione dell'industria manifatturiera, la composizione linguistica ed etnica degli abitanti e la descrizione di luoghi famosi della „duplice” città.

Desideravamo presentare la sua poliedricità descrivendo la sua personalità che mostrò un profondo interesse verso il passato, il presente e a tutte le manifestazioni dell'ambiente naturale, in tal modo abbiamo posto particolare attenzione ai meriti ancora sconosciuti della sua carriera e alla necessità del succiatato libro nella completa edizione in ungherese.

FORRÁS

EGY 18. SZÁZADI BUDAI ÜZLETI KÖNYV A BTM KISCELLI MÚZEUMA KÉZIRATTÁRÁBAN

Magánygyűjtőtől került 1954-ben a múzeum birtokába egy bőrkötésű, 280 lapot magában foglaló, fóliás alakú könyv, amelybe az 1774-1781-es években egy budai kereskedő a vevői által eszközölt vásárlásokat jegyezte be időrendben. A bejegyzések német nyelvűek. A kereskedő a vevőknek általában egy-egy oldalt (néha fél oldalt) nyitott, s amikor az betelt, a legközelebbi üres oldalon folytatta, feltüntetve, milyen oldalszámon keresendő a folytatás.¹

A könyv elején a vevők betűrendes névmutatója található, 364 névvel. Mivel azonban egyes nevek többször is szerepelnek a mutatóban, a könyvben nyilvántartott összes vevők száma ennél kisebb: 353. A betűrend alkalmazásában bizonyos következetlenség tapasztalható, az egyházi személyek és testületek nagy részét ugyanis az R betűnél mutatózták, minthogy megnevezésük elé az R.P. rövidítés (= reverendus pater vagy reverendi patres) került. Az első lapon L. C. bejegyzés látható, Mivel helyenként utalás van arra, hogy az előzmények a Liber B-ben találhatóak, a könyv végfelé pedig több vevő lapjánál alján az olvasható, hogy a folytatás az L. D.-ben következik, nyilvánvaló, hogy a birtokunkban lévő könyv ennek a kereskedőnek a harmadik vevőnyilvántartó könyve (Liber C) volt, a Liber A és Liber B után, és hogy mindenestre volt még egy negyedik is, a Liber D.

Ezek után hátra volt még annak kiderítése, melyik kereskedő vezette ezt az üzleti könyvet. Azt, hogy az illető budai volt, kétségtelenné tette, hogy a legtöbb budai vevőnél ott szerepelt a „hiesig”, vagyis a „helybeli” jelző. Magának a kereskedőnek a neve azonban a dolog természeténél fogva sehol sem fordul elő a könyvben, hiszen ez a könyvet vezető kereskedő számára teljesen fölösleges lett volna. Kiléteinek felfedése az egyik vevő, nevezetesen özvegy gróf Zichy Miklósné révén vált lehetségessé. A Zichy-család levéltárában² (Országos Levéltár) ugyanis ezekből az évekből is fennmaradtak az udvarmesteri elszámolások és számos ehhez kapcsolódó nyugta. Ezekből kétséget kizáróan megállapítható, hogy a gyűjteményünkben őrzött kötet eredeti tulajdonosa Peter Anton Locatelli budai kereskedő volt.

Peter Anton Locatelli, mint neve is mutatja, olasz származású volt. 1754-ben vette feleségül Maria Magdolna Bernuccát, Peter Bernucca, a 18. század első felében Budán jelentős szerepet játszó, dúsgazdag olasz kereskedő rokonát. Feltehető, hogy akkor vette át Bernucca üzletét vagy létesített újat. Hamarosan a város vagyonos, ismert emberei között tartották számon. 1758-ban vették fel a budai polgárok közé. Városi tisztségeiről annyit tudunk, hogy 1765-ben vízvívárosi templomgondnok, 1772-ben a budai külső tanács tagja lett. Miután első felesége meghalt, 1776-ban Balássy Barbarát, egy polgármestert is adó budai patrícius család tagját vette feleségül. Számos gyermeke közül a legidősebb fiú, Peter Carl Locatelli folytatta az üzletet, a többi életben maradt fiú katonatiszt vagy hadmérnök lett, a leányok pedig jómódú budai családok sarjaihoz mentek feleségül. Locatelli családi és vagyoni viszonyairól az 1803. október 2-án bekövetkezett halála utáni örökösödési iratok, illetve hagyatéki leltárak adnak felvilágosítást.³ A leltárak szerint ingatlan és ingó vagyonának értéke összesen több mint 78.000 forint volt, ami az akkori viszonyok között tekintélyes vagyonnak számított. A hagyatéki leltárba felvett ingatlanok közt szerepel mindenekelőtt egy várbeli ház, az akkori telekkönyv szerint a 36. számon, amely a mai Úri utca 26.